

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyön koulutusohjelma / hoitotyö

Emmi Korhonen & Rosa-Maria Seunavaara

TOIMINTAMALLIN LAATIMINEN PSYKKARITOIMINTAAN

Opinnäytetyö 2014

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Hoitotyön koulutusohjelma

SEUNAVAARA ROSA-MARIA

KORHONEN EMMI

Toimintamallin laatiminen

psykkaritoimintaan

Opinnäytetyö

35 + 7 liitesivua

Työn ohjaaja

Yliopettaja Eeva-Liisa Frilander-Paavilainen

Toimeksiantaja

EK-ARTU-hanke

Huhtikuu 2014

Avainsanat

psykkari, psyykkinen kehitys, lapset, nuoret

Opinnäytetyö kuuluu EK-ARTU-hankkeeseen, jonka tavoitteena on luoda turvallisuussunnitelma Etelä-Kymenlaakson asukkaille. Hankkeen tarkoituksena on tukea alueen kuntien turvallisuusuunnittelua.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda toimintamalli Kotkan psykkareiden toiminnasta.

Psykkari on psykiatrinen sairaanhoitaja, joka työskentelee peruskouluissa. Toimintamallin tarkoituksena oli kehittää psykkareiden työtä tuomalla heidän työtään näkyville sekä osoittaa työn tärkeys. Toimintamalli on rakennettu teoreettisen viitekehyksen sekä käytännön tiedon pohjalta. Toimintatutkimus on kehittämistyö, jota voidaan sanoa kvalitatiiviseksi eli laadulliseksi tutkimukseksi. Tutkimusmenetelmänä on käytetty toimintatutkimusta, joka sopi työmme toteutukseen. Toteutimme toimintamallin käytännön tiedon keruun haastatteluiden sekä havainnointien avulla.

Tutkimuksemme tuloksista kävi ilmi, että Kotkassa psykkarin tarve näkyy suurena eikä kahdella psykkarilla ole resursseja vastata koko Kotkan koulujen tarpeeseen. Koulun henkilökunta sekä oppilaat itse ovat huomanneet psykkareiden tarpeellisuuden. Psykkareiden toiminnan ollessa vielä melko uutta, ongelmaksi muodostui tietämättömyys psykkareiden toimenkuvasta. Psykkareiden työnkuva menee osittain päällekkäin koulun muiden työntekijöiden työnkuvien kanssa, minkä vuoksi siihen toivottaisiin selvennystä.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Health Care

SEUNAVAARA ROSA-MARIA

KORHONEN EMMI

Creating an Operating Model for Psykkari
Activities

Bachelor's Thesis

35 + 7 pages of appendices

Supervisor

Eeva-Liisa Frilander-Paavilainen, Principal
Lecturer

Commissioned by

EK-ARTU –project

April 2014

Keywords

Psykkari, psychological, children, youth

The thesis belongs to the EK-ARTU project, which aims to create a security program for Southern Kymenlaakso inhabitants. The goal of the project is to support town security planning.

The goal of the present thesis was to create an operating model for psykkaris of Kotka. Psykkari is psychiatric nurse who works in comprehensive schools. The purpose of the operating model was to develop psykkaris' work by bringing forward their work and prove the importance of their work. The operating model has been built based on the existing theory and practical knowledge. The operating model is a developmental study which can be considered as qualitative research. The research method is activity analysis, which was suitable for the project. Information on the practice of the operating model was collected through interviews and observation.

The results reveal that in Kotka the need of psykkaris is extensive, and two psykkaris do not have enough resources to respond to the need of all schools in Kotka. School staff and students have noticed themselves that psykkaris are necessary. Psykkari is quite a new profession, so the problem seems to be the lack of knowledge about psykkaris job. Psykkaris' job description is close to other school staff's job descriptions and that's why it's advisable to clarify it.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
1 TAUSTA JA TARKOITUS	6
2 TOIMINTATUTKIMUKSEN PROSESSIN KUVAUS	7
3 OPETUSMINISTERIÖN VIREILLÄ OLEVAT LAINSÄÄDÄNTÖHANKKEET KOULUTUKSESTA	9
3.1 Oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädännön uudistus	9
3.2 Uusia keinoja koulujen työrauhan edistämiseen	10
3.3 Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 - 2016, kehittämissuunnitelma	11
4 KUVAUS PSYKKARITOIMINNASTA	11
5 KOULUIKÄISTEN KASVU JA KEHITYS	13
5.1 Lasten ja nuorten sosiaalinen ja psyykinen kehitys	13
5.2 Koulun tehtävä lasten ja nuorten kasvun tukemisessa	14
5.3 Lasten ja nuorten vaikeudet	18
6 TOIMINTAMALLIN SUUNNITTELU	20
6.1 Havainnoinnit	20
6.1.1 Havainnointien tutkimuskysymykset	20
6.1.2 Havainnointien tiedon keruu ja analyysi	20
6.1.3 Havainnointien tulokset	21
6.1.4 Havainnointien arviointi	21
6.2 Haastattelut	22
6.2.1 Haastatteluiden tutkimuskysymykset	22
6.2.2 Haastatteluiden tiedon keruu ja analyysi	22
6.2.3 Haastatteluiden tulokset	23
6.2.4 Haastatteluiden arviointi	25
7 TOIMINTAMALLIN LAADINTA	26

8 TUTKIMUKSEN PROSESSIN SEKÄ TOIMINTAMALLIN ARVIOINTI	28
8.1 Toimintamallin arviointikierros	28
8.2 Reflektiivisyys	28
8.3 Dialektisuus	29
8.4 Toimivuus	29
8.5 Havahduttavuus	30
9 POHDINTA	30
9.1 Tutkimuksen eettisyys	30
9.2 Jatkotutkimusehdotuksia	31
LÄHTEET	32
LIITTEET	
Liite 1. Haastatteluteemat	
Liite 2. Havainnointilomake	
Liite 3. Toimintamalli	
Liite 4. Toimintamallin arviointilomake	
Liite 5. Tutkimustaulukko	

1 TAUSTA JA TARKOITUS

Teimme opinnäytetyönämme toimintatutkimuksen, jonka tarkoituksena oli kehittää toimintamalli Kotkan psyykkaritoiminnasta. Opinnäytetyö kuuluu EK-ARTU-hankkeeseen, jonka projektipäällikkö on Päivi Okuogume. Psyykkarityö on alkanut Kotkassa elokuussa 2013. Tarve psyykkareiden työlle on ollut suuri, sillä koulu-kiusaaminen on yleistynyt Etelä-Kymenlaakson kuntien kouluissa. Lasten ja nuorten hyvinvointiin on pyritty kiinnittämään huomiota Kiva koulu -hankkeella, jonka tarkoituksena on vähentää koulukiusaamista, sillä kiusaaminen vaikuttaa koululaisen psyykkiseen hyvinvointiin. (Lasten ja nuorten terveys- ja tapakäyttäytyminen Etelä-Kymenlaakson kunnissa 2009.)

Koululaisten hyvinvointiin halutaan panostaa, mikä näkyy opetusministeriön kaavaillemista lakimuutoksista. Opetusministeriö on kaavaillut lakimuutoksia, joiden avulla oppilas- ja opiskeluhuollosta saadaan toimiva ja yhteneväinen kokonaisuus eri viranomaisten yhteistyönä. Lakimuutoksilla tavoitellaan oppilaiden hyvinvoinnin parantamista ennaltaehkäisevällä työllä. Lainsäädäntöjen muutokset ovat tarkoitus tulla voimaan 2014 vuoden aikana. (Luonnos hallituksen esitykseksi oppilas- ja opiskeluhuoltolaiksi 2012, Luonnos koulujen työrauhan edistämiseksi 2013.) Ennaltaehkäisevän työn tarve selviää Ylikosken (2013, 64 - 66) tekemästä tutkimuksesta, jossa koulukuraattoreiden on vaikeaa keskittyä ennaltaehkäisevään työhön, sillä heidän resurssinsa eivät yksin riitä monen oppilaan auttamiseen. Tästä syystä varhaisen puuttumisen sijaan pystytään keskittymään lähinnä korjaavaan työhön. Resurssipulan takia myös koulun ja kodin välinen yhteistyö kärsii. Etelä-Kymenlaakson mielenterveys- ja päihdestrategian vuosille 2012 - 2016 tavoitteena on kehittää ennaltaehkäisevää työtä ja panostaa toimiviin ja tarkoituksenmukaisiin mielenterveys- ja päihdepalveluihin (Etelä-Kymenlaakson mielenterveys- ja päihdestrategia).

Kehittämistyömme toimintamalli rakentui näyttöön perustuvasta uusimmasta tiedosta sekä käytännön tutkimuksellisesta tiedosta. Toimintamallin kehittämiseksi käytimme nykytilan kartoituksessa aineistonkeruumenetelmänä haastattelu- ja havainnointimethodoja. Haastateltavat olivat asiantuntijoita, jotka valikoituivat tarkoituksenmukaisesti. Tutustuimme aiheeseen havainnoimalla oppilaita opetustunnin aikana kahdessa koulussa.

Opettajien näkökulma psyykkariryöstä on tärkeä, sillä Tonterin (2011, 48 - 49) tutkimuksen mukaan opettajien välillä vallitsee kaksi vastakkaista roolikäsitystä opettajan roolista hyvinvoinnin edistämiseksi. Osa opettajista piti hyvinvoinnin tukemista osana heidän työtään, sillä he ovat läsnä päivittäin ja pystyvät havainnoimaan oppilasta. Vastustava osapuoli koki oppilaiden hyvinvoinnin tukemisen kuuluvan oppilashuollolle. Valtaosa opettajista mielsi roolinsa oppilaan havainnoijaksi opetuksen aikana. He välittävät tiedon havainnoineistaan muille oppilashuollon tahoille. Kouluterveydenhoitajaa ja koulukuraattoria pidetään ensisijaisena hyvinvoinnin tukemisessa tietämyksen ja koulutuksen perusteella.

Tämän toimintatutkimuksen tarkoituksena oli kehittää toimintamalli psyykkareiden työstä, jonka valmistuttuaan jaotimme käyttöön Kotkan koulujen henkilökunnalle. Toimintamallin tavoitteena oli kehittää psyykkareiden työtä entistä toimivammaksi ja tuoda psyykkareiden työn tarpeellisuus esille.

2 TOIMINTATUTKIMUKSEN PROSESSIN KUVAUS

Toimintatutkimuksessa luodaan käyttökelpoista tietoa sekä tuotetaan käytännön hyötyä kehittämällä toimintaa. Toimintatutkimusta voidaan kutsua myös kehittämiprojektiksi, joka kuvaa toimintatutkimuksen luonnetta. Tutkimus kohdennetaan sosiaaliseen toimintaan ja vuorovaikutukseen. Ihmisiä ohjaa sama näkemys ja päämäärä toiminnasta sekä toiminnan tarkoituksesta. (Heikkinen 2007, 16 - 17.)

Toimintatutkimus on yhteistyötä tutkimukseen osallistuvien tahojen kanssa, päämääränä käytännön hyöty ja käyttökelpoisen tiedon lisääminen. Tutkimuskohdetta tarkastellaan sisältäpäin osallistujan ja toimijan näkökulmasta. Tutkimuksen edetessä tutkija käyttää omia havaintojaan tutkimusaineiston lisänä. Tutkijan ymmärrys kehittyy hiljalleen, jolloin päätelmät koostuvat kehittymis- ja tulkintaprosessin avulla hermeneuttisesti. Toimintatutkimuksessa tulevaisuuden tavoite ohjaa toimintaa. Toimintatutkimus pyrkii kehittämään osallistujien tietoutta ja käytännöllistä osaamista. Toiminnan logiikka perustuu ihmisten toimintaan heidän päämääriensä näkökulmasta. (Heikkinen 2007, 20 - 22.)

Tutkimussuunnitelma
Nykytilan kartoitus <ul style="list-style-type: none">- Asiantuntija haastattelut- Havainnoinnit luokkahuoneissa
Keskeisimmät ongelmat
Tavoitteet toimintamallille
Toimintamallin laadinta <ul style="list-style-type: none">- Teoriatieto- Käytännön tieto
Toimintamallin arviointi <ul style="list-style-type: none">- Reflektiivisyys- Dialektisuus- Toimivuus- Havahduttavuus- Arviointikierron

Kuva 1. Toimintatutkimuksen vaiheet

Toimintatutkimuksemme prosessi koostui tutkimussuunnitelmasta, nykytilan kartoituksesta, keskeisten ongelmien pohdinnasta, toimintamallin tavoitteista, aineiston ana-

lyysistä ja tuloksista, toimintamallin laatimisesta ja arvioinnista. Tutkimussuunnitelmalla haimme tutkimuslupaa Kotkan kaupungilta. Aluksi tutustuimme aiheeseen aiemman tutkimustiedon sekä teoriatiedon avulla. Nykytilan kartoituksessa käytimme havainnointi- sekä haastattelumetodia, joiden avulla selvitimme psyykkarityön nykyisen tilanteen sekä muodostimme keskeisimmät ongelmat. Keskeisimmiksi ongelmiksi muodostuivat psyykkareiden suurempi tarve tämän hetkiseen tarjontaan nähden, ennaltaehkäisevän työn osittain toteutumatta jääminen sekä epäselvyys psyykkareiden työnkuvasta. Toimintamallin tavoitteiksi muodostuivat psyykkaritoiminnan kehittämisen esittelemällä psyykkarityön toiminnan kokonaisuus sekä psyykkarityön tärkeyden nostaminen esille. Aineiston analyysin avulla etsimme aineistosta keskeisimmät tulokset. Tulosten ja teoriatiedon pohjalta loimme toimintamallin. Toimintamalli kiersi arviointikierroksen tutkimukseen osallistuneiden kesken. Toimintamallin arvioinnissa käytimme osana arviota asiantuntijoiden palautetta.

Lopullisessa raportoinnissa käytimme perinteistä tutkimusraportin mallia, jossa johdanto, abstract, tausta ja tarkoitus, toimintatutkimuksen prosessin kuvaus, teoreettisen tiedon esittely, toimintamallin suunnitteluvaihe sen laadinta sekä arviointi. Tiivistelmässä kerrotaan lyhyesti pääasiat tutkimuksesta, käytetyistä menetelmistä sekä niiden tuloksista. Taustassa ja tarkoituksessa on tarkoitus esitellä tutkimuksen aihe ja tavoitteet. Taustan ja tarkoituksen tavoitteena on herättää lukijan mielenkiinto. Seuraavaksi kuvasimme toimintatutkimuksen prosessin sekä aiemmin tutkittua oleellista ja tärkeää tietoa tutkimuksemme kannalta. Teoreettinen tieto on toinen osa toimintamallia. Teoriatiedon esittelyn jälkeen kuvasimme toimintamallin suunnitteluvaiheen eli aineiston keruun. Kenttäjakson raportoinnissa esitimme tutkimuskysymykset, omat havaintomme, niiden tulokset sekä arvioinnit. Lopuksi raportissamme arvioimme toimintamallia. (Heikkinen ym. 2007, 115.)

3 OPETUSMINISTERIÖN VIREILLÄ OLEVAT LAINSÄÄDÄNTÖHANKKEET KOULUTUKSESTA

3.1 Oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädännön uudistus

Oppilas- ja opiskelijahuollon lainsäädännön uudistamisen tavoitteena on muodostaa oppilas- ja opiskeluhuollosta yhtenäinen ja toimiva kokonaisuus eri viranomaisten välisen yhteistyön avulla. Esitys koskee esi- ja perusopetusta, lukio- sekä ammatillista

koulutusta. Oppilas- ja opiskelijahuollosta on määrä tehdä uusi laki ja lakeihin, jotka koskevat koulutusta, tehdään tarvittavat muutokset. Uuteen lakiin kootaan nykyisessä lainsäädännössä hajalla olevat säädökset, parannetaan psykologi- ja kuraattoripalveluiden saatavuutta, painotetaan toiminnan ennaltaehkäisevyyttä sekä koulu yhteisön hyvinvointia edistävää työtä. Uudella lailla halutaan lisätä toiminnan suunnitelmallisuutta. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain on määrä astua voimaan elokuun alusta 2014. (Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta voimaan 1.8.2014)

Laki edellyttää moniammatillisen opiskeluhoillon ohjausryhmän perustamista, joka vastaa opiskeluhoillon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta sekä arvioinnista. Tämän lisäksi tulee olla koulun ja oppilaitoksen opiskeluhoillon suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta, sekä arvioinnista vastaava oppilaitoskohtainen opiskeluhoitoryhmä. Laki edellyttää myös moniammatillisen asiantuntijaryhmän perustamista, joka voidaan koota tapauskohtaisesti yksittäisen oppilaan tai opiskelijan tai oppilas- tai opiskelijaryhmän opiskeluhoillon palvelujen järjestämiseen liittyvien asioiden käsittelemistä tai tuen tarpeen määrittämisestä varten. (Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta voimaan 1.8.2014)

Muutoksella halutaan muuttaa yksilö- ja ongelmakeskeisestä työstä enemmän yhteisölliseen ja ennaltaehkäisevään opiskeluhooltoon. Yhteistyötä halutaan parantaa ottamalla oppilaiden lisäksi heidän huoltajat mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen oppilaan toiveet ja tarpeet huomioiden ja niitä kunnioittaen. Esityksen tavoitteena on tarjota oppilaille tukea hyvinvoinnin ja koulunkäynnin edistämiseksi matalan kynnyksen periaatteella. (Kiuru 2012.)

3.2 Uusia keinoja koulujen työrauhan edistämiseen

Perus- ja toisen asteen opetukseen ja oppilashuoltoon liittyvään lainsäädäntöön esitetään muutoksia. Lakimuutokset on määrä astua voimaan 1.1.2014. Muutoksien tavoitteena on edistää koulujen työrauhaa ja lisätä oppilaiden hyvinvointia ja osallistumismahdollisuuksia. Oppilas- ja opiskelijahuollossa halutaan painottaa ennaltaehkäisevää työtä.

Kouluviihtyvyys Suomessa ei ole kansainvälisellä tasolla hyvä. Koululaisten turvallisuuden tunne ei ole riittävä. Siksi esityksen tavoitteena on puuttua häiriökäytökseen ja muuttaa keinoja kasvatuksellisempaan, tehokkaampaan ja ennaltaehkäisevämpään

suuntaan lisäämällä opettajien ja rehtorien toimivaltuuksia. Keinoja työrauhan edistämiseen perusopetuksessa ovat kasvatustieteiden lisäminen puuttamalla nopeasti oppilaan häiritsevään ja epäsopevaan käytökseen sekä tarkentamalla jälki-istuntojen toteuttamistapoja. Oppilaan velvollisuuksia tarkennetaan ottamalla ne huomioon kasvatuksellisesti. (Kiuru 2013.)

3.3 Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 - 2016, kehittämissuunnitelma

Kehittämissuunnitelman vuosille 2011 - 2016 on hyväksynyt valtioneuvosto 15.12.2011. Kehittämissuunnitelma perustuu hallituksen hallitusohjelmassa asetettuihin tavoitteisiin koulutus- ja tiedepolitiikasta. Kehittämisen painopisteenä ovat köyhyyden, eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentäminen, julkisen talouden vakauttaminen sekä kestävä talouskasvu, työllisyyden ja kilpailukykyyn vahvistaminen. (Gustafsson 2011.)

Perusopetuksen kehittämisalueisiin kuuluvat toimintaympäristön haasteiden huomiointi, tavoitteiden, tuntijakojen sekä opetussuunnitelmien uudistaminen ja ryhmäkokojen pienentäminen. Laatukriteereiden käyttö koulujen toiminnassa, turvallisen koulupäivän takaaminen, perusopetuksen tehostetun tuen ja erityisen tuen toimeenpanon tukeminen, oppilaiden emotionaalisten sosiaalisten taitojen kehittymisen tukeminen, sairaalaopetuksen ja huostaan otettujen lasten opetuksen parantaminen sekä kansainvälisen yhteistyön tehostaminen kuuluvat myös kehittämissuunnitelmaan.

Perusopetuksen tehostetun tuen ja erityisen tuen toimeenpanoa tuetaan valtionavustuksin. Oppilaiden oikeutta tehostettuun ja erityiseen tukeen seurataan ja siten tehdään selvitys kuinka tämä toteutuu. Selvitys tehostetun ja erityisen tuen toteutumisesta tehdään vuoden 2013 loppuun mennessä. Perusopetuksen tehostetun ja erityisen tuen toimeenpanon tukemisen tavoitteena on vahvistaa oppilaalle suunnitellusti ja oikeaan aikaan annettavaa varhaista ja ennaltaehkäisevää oppimisen ja kasvun tukea. (Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 - 2016.)

4 KUVAUS PSYKKARITOIMINNASTA

Kymenlaakson alueella psykkareita on tällä hetkellä Kouvolassa, Haminassa sekä Kotkassa. Haminassa työskentelee yksi psykiatrinen sairaanhoitaja, joka on toiminut psykkarina vuodesta 2012. Kouvolassa psykkari toiminta on aloitettu vuonna 2010

ja tällä hetkellä psyykkareita on yhteensä 9. Kotkassa toimii tällä hetkellä kaksi psyykkaria, jotka ovat aloittaneet vuonna 2013.

Psykkarit ovat kouluissa psykososiaalista tukea antavia psykiatrisia sairaanhoitajia, jotka toimivat peruskouluissa oppilashuoltoryhmän kanssa. Psykkarin työ on kartoitettavaa varhaisen tuen työtä, jonka asiakkaina ovat ala- ja yläkoulun oppilaat, kokonaiset luokat ja oppilasryhmät. Kouluilla yksin ei ole tarpeeksi osaamista tai keinoja auttaa yhä enemmässä määrin oireilevia oppilaita, jolloin psyykkareita tarvitaan. Psykkari toiminnan taustalla on ennaltaehkäisevä työ sekä lasten ja nuorten vaikeuksiin ajoissa puuttuminen yhdessä oppilashuollon kanssa. Psykkareiden työn tavoitteena on ennaltaehkäistä ja tukea psyykkistä ja sosiaalista mielenterveyttä. Ennaltaehkäisevällä työllä pyritään poistamaan ja vähentämään yksilön sekä yhteisön mielenterveyttä vaarantavia tekijöitä. (Innokylä.) Tuen tarjoaminen tarpeeksi ajoissa ja mieltä askaruttavista asioista nuoren kanssa puhuminen ja nuoren oman ymmärryksen tukeminen kuuluu myös osana psykkareiden työhön. (Kouvolan kaupungin internetsivut, psykiatriset sairaanhoitajat.) Sairaanhoitajalla, joka työskentelee psykkarina, olisi hyvä olla taustaa psykiatrisesta työstä, työstä lasten- ja nuorten kanssa sekä mielellään myös lasten- ja nuortenpsykiatrisesta työstä (Innokylä).

Psykkarin työn tarkoituksena ei ole tehdä koulukuraattorin eikä koulupsykologin työtä vaan tuoda oma ammatillinen näkemys yhtenä lisänä koulun aikuisiin. Koulukuraattori on yleensä sosiaalityöntekijä, joka ottaa kantaa oppilaan sosiaaliseen hyvinvointiin. Sosiaaliseen hyvinvointiin liittyy asuminen, perhe-suhteet, koulu hyvinvointi, vapaa-aika sekä taloudellinen hyvinvointi. Koulukuraattori auttaa ja selvittää, kun edellä mainituissa sosiaalisissa tilanteissa ilmenee ongelmia. Kuraattori toimii yhteistyössä oppilaan huoltajien, opettajien, oppilashuollon asiantuntijoiden ja muiden viranomaisien kanssa, kuten lastensuojelun. Koulupsykologin tehtävänä on ottaa kantaa oppilaan asioihin silloin, kun psyykkisessä hyvinvoinnissa on puutteita tai oppilaan oppiminen ei suju normaalisti. Esimerkiksi jos lukemaan tai kirjoittamaan oppimisessa ilmenee ongelmia, voi koulupsykologi selvittää, mistä ongelma johtuu, ja järjestää oppilaalle hänen tarvitsemansa apu. Koulupsykologi tarkastelee tilannetta oppilaan, perheen ja yhteisön näkökulmasta. (Opetushallitus, oppilas- ja opiskelijahuollon opas.)

Haastatteluissamme kävi useaan kertaan ilmi, että vaikka psykkarin työnkuva koskee sekä ylä- että alakoulun oppilaita, on tarve näkynyt enemmän alakouluissa. Tämä oli tullut monelle yllätyksenä, sillä psykkarityötä aloitettaessa ajatus oli, että tarve on

suurimmillaan yläkouluissa. (Asiantuntija haastattelut.) Olemme myöhemmin työsämme käyneet tarkemmin läpi haastattelujemme tuloksia.

5 KOULUIKÄISTEN KASVU JA KEHITYS

5.1 Lasten ja nuorten sosiaalinen ja psyykinen kehitys

Nuoruus on aikaa, jolloin nuori muuttuu fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Sosiaaliset suhteet muuttuvat nuoren kasvaessa ja kehittyessä, he eivät enää sopeudu tilanteisiin yhtä helposti kuin ennen ja saattavat alkamaan kyseenalaistamaan auktoriteetteja. Tärkeässä roolissa nuoren elämässä ovat kaverit, mutta perhe ja koulu ovat myös tärkeitä asioita nuoren kasvun ja kehityksen kannalta. Erilaiset häiriöt perheissä tai kouluissa voivat vaikuttaa nuoren normaaliin itsenäistymiseen ja kehitykseen. (Friis, Seppänen & Mannonen 2006, 44 - 45.)

Nuoren psyykinen prosessi voi vaihdella hyvinkin paljon, ja se näkyy nuoresta myös ulospäin. Psyykinen prosessi voi vaihdella tasaisesta vaihtelevasti kuohuvaan ja tasaisesta kovasti kuohuvaan, kehityksen välttämisestä sekä suorasta hyppäyksestä aikuisuuteen. Kyseisistä prosesseista kolme viimeisintä ovat etenkin huolestuttavia merkkejä siitä, että nuoren kehitys voi olla vaikeuksissa ja nuori saattaa tarvita apua. Esimerkiksi kuohuva kehitys saattaa nuoren elämässä näkyä käytöshäiriöinä, epäsosiaalisuutena sekä päihteiden käyttönä. Tällaiset nuoren kehitystä uhkaavat käytökset tulisi mahdollisimman nopeasti todeta ja niihin pitäisi puuttua tarpeeksi ajoissa, jotta nuoren kehitys pääsisi etenemään tasaisemmin. Nuoruuteen ja nuoren kehitykseen kuuluvat mielialojen vaihtelut, joskus rajummatkin, mutta tilanteen tasalla täytyy kuitenkin olla, sillä jos nuori ei pysty suoriutumaan tavallisista tehtävistään tai käytös on pitkittynyttä, on asiaan puututtava. (Friis ym. 2006, 49.)

7–9-vuotiaiden lasten normaaliin sosiaalis-emotionaaliseen kehitykseen kuuluu tarve kuulua johonkin ja olla osa perhettä, kuitenkin samaan aikaan riippumattomuus vanhemmista alkaa näkyä, vaikka lapset samalla yhä tarvitsevat vanhempiensa turvaa ja lohtua. Tämän ikäiset lapset pystyvät jo melko hyvin säätämään tunteitaan, omatunto ja moraaliset arvot aletaan ymmärtää. Tässä iässä tarvitaan paljon ystävyysuhteita ja vertaissuhteita normaalin kehityksen tueksi. Käsitys itsestä muodostuu vielä usein vertailemalla itseä muihin ja halu kuulua joukkoon on suuri. (Soisalo 2012, 116 - 117.)

9–12-vuotiailla tarve itsenäisyyteen korostuu. Vanhemmat ovat edelleen tärkeitä, mutta asioita halutaan yhä enemmän hoitaa itse. Lapsella on selkeitä omia mielipiteitä ja toiveita, joita hän toivoo kunnioitettavan ja otettavan huomioon. Lapsi alkaa olla murrosiän kynnyksellä, mikä voi tarkoittaa sitä, että hän alkaa haastaa vanhempiaan ja koetella heitä. Etenkin tytöillä murrosikä alkaa usein näihin aikoihin, pojilla usein hieman myöhemmin. Ryhmään kuulumisen koetaan erittäin tärkeäksi, sillä ryhmä vaikuttaa lapsen itsetuntoon ja itseluottamukseen suurilta osin samoin kuin identiteettiin. Seksuaalisuus alkaa herätä ja kiinnostus vastakkaista sukupuolta kohtaan lisääntyy. (Soisalo 2012, 118.)

12–18-vuotiaana nuori voi olla hyvin keskittynyt itseensä, hän alkaa aikuistua ja käydä läpi aikuistumisen haasteita ja mahdollisuuksia. Tässä iässä nuoret mukautuvat helposti, ja siksi muiden arvostelu voi vaikuttaa nuoren käyttäytymiseen sekä käsitykseen itsestä. Nuoret viettävät entistä enemmän aikaa ystäviensä kanssa saadakseen mahdollisimman paljon sosiaalista kontaktia ikätovereihinsa. Tunnemyrskyt, ristiriitaiset tunteet ja mielialan vaihtelut kuuluvat kyseiseen ikään, myös riidat perheen kanssa ovat mahdollisia murrosiän kuohusta. (Soisalo 2012, 119 - 120.)

5.2 Koulun tehtävä lasten ja nuorten kasvun tukemisessa

Suomessa terveydenhuollon laki edellyttää kunnan järjestämään kouluterveydenhuollon palvelut kaikille kunnan peruskoulujen oppilaille. Kouluterveydenhuollon palveluihin kuuluu koululaisten kouluympäristön terveellisyys ja turvallisuuden sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin edistäminen, sekä vuosiluokittain oppilaan kasvun ja kehityksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen. Kouluterveydenhuollon palveluihin sisältyvät myös oppilaan vanhempien ja huoltajien kasvatus-työn tukeminen ja oppilaan suun terveydenhuolto, johon sisältyvät suun terveystarkastukset vähintään kolme kertaa ja yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Oppilaan erityisen tuen tai tutkimusten tarpeen varhainen tunnistaminen ja tukeminen, sekä pitkäaikaisesti sairaan lapsen omahoidon tukeminen yhteistyössä muiden oppilashuollon toimijoiden kanssa sekä tarvittaessa jatkotutkimuksiin ja -hoitoon ohjaaminen ja oppilaan terveydentilan toteamista varten tarpeelliset erikoistutkimukset kuuluvat terveydenhuollon palveluihin. (Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326, 16 §.)

Perusopetusta annetaan luokittain peruskouluissa, johon kuuluvat vuosiluokat 1–9. Perusopetusta saavalla lapsella ja nuorella on oikeus saada maksutta myös apuvälineitä sekä tulkitsemis- ja avustajapalveluita, jos lapsi niitä oppimisensa kannalta tarvitsee.

(Opetushallitus.) Lastensuojelulaki edellyttää kuntia järjestämään koulupsykologi- ja kuraattoripalveluita esi-, perus- ja lisäopetuksen oppilaille tukemaan heidän koulunkäyntiään ja ehkäisemään sekä poistamaan psyykkisiä ja sosiaalisia vaikeuksia (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 9 §). Oppilas saattaa tarvita apua koulunkäynnissä hetkellisesti tai pidempiaikaisesti. Koulun velvollisuus on puuttua oppilaan vaikeuksiin ja auttaa erilaisissa ongelmissa ja tarjota oppilaalle tukea. Erilaisia auttamismenetelmiä ovat muun muassa tukiopeus, osa-aikainen erityisopetus, oppilashuollon tuki sekä avustajapalvelut. (Opetushallitus, perusopetus.)

Oppilashuolto kuuluu maksuttomaan opetukseen osallistuvan oikeuksiin. Oppilashuolto toteutetaan yhdessä oppilaan ja hänen huoltajansa tai muun laillisen huoltajan kanssa. Oppilaan huoltajan suostumuksella yksittäisen oppilaan asian käsittelyyn voi liittyä muitakin tahoja, kuin oppilaan opetukseen ja oppilashuoltoon osallistuvat. (Perusopetuslaki 21.8.1998/628.) Oppimisen perusedellytyksiin kuuluu psyykkisen, sosiaalisen ja fyysisen hyvinvoinnin ylläpitäminen, mikä kuuluu oppilashuoltoon. Oppilashuolto-ryhmän tehtävänä on toimia asiantuntijana terveellisen ja turvallisen kouluympäristön kehittämisessä ja seurannassa, tukea yksittäisen oppilaan oppimista, tervettä kasvua ja kehitystä, seurata oppilaan tarvetta fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen tuen tarvetta, sekä seurata ja arvioida koulu yhteisössä yhteisöllisen tuen tarvetta. (Rimpelä, Rigoff, Kuusela & Peltonen 2007.)

Koulussa on mielenterveyttä suojaavia tekijöitä, joiden avulla koulun on mahdollista vaikuttaa kasvavan ja kehittyvän nuoren elämään. Koulun työntekijät ovat parhaassa mahdollisessa asemassa huomioimassa nuorten oppimista, itsenäistymistä, vastoin käymisiä ja onnistumisia. Koulu ja koulun henkilökunta tukevat opiskelijoita jokapäiväisessä ja tavallisessa arjessa, jossa nuoret löytävät kiinnostuksen kohteita, omia vahvuuksiaan sekä opettelevat elämänhallintaa. Koulunkäynnin keskeytys on vaarana, jos nuoren ongelmat pääsevät liian suuriksi, ja siksi on tärkeää, että nuoren elämään kuuluva aikuinen huomaa ja puuttuu asiaan ajoissa, sillä nuorelle saattaa olla liian suuri kynnyks hakea apua omien kriisien keskeltä. Koulun tarjoamia mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ovat muun muassa aikuisten koko aikainen läsnäolo, onnistumisten kokeminen, ikätoverit, itsesäätelytaitojen kehittyminen ja itsetuntemuksen lisääntyminen sekä koulun ja vanhempien välinen yhteistyö. (Haasjoki & Ollikainen 2010, 12 - 19.)

Kotkassa koulunkäyntiä tuetaan eri tavoin oppilaan tarpeista riippuen. Tuen järjestäminen aloitetaan mahdollisimman pian todetun tarpeen huomaamisesta. Tuettu kou-

lunkäynti pyritään järjestämään oppilaan omassa lähikoulussa. Muussa tapauksessa voidaan oppilas siirtää tuen tarpeesta riippuen toiseen kouluun. Tuki muodostuu joustavuudesta, pitkäjänteisyydestä sekä tuen tarve huomioiden se voi olla muuttuvaa. Tarpeen mukaan tuki suunnitellaan moniammatillisesti. (Kotkan kaupungin internetsivut.) Oppilaan tuki on kolmiportainen, joka muodostuu yleisestä tuesta, tehostetusta tuesta ja erityisestä tuesta. Yleinen tuki on usein lyhytkestoista ja jaksottaista ja siitä huolehtii opettaja. Tehostettu tuki on pitkäkestoista ja säännöllistä ja se on toteutettu moniammatillisesti. Erityinen tuki on kolmiportaisen tuen ylin muoto, jossa oppilashuoltoryhmä selvittää oppilaan erityisen tuen tarpeen. Erityisen tuen tarvetta tarkastellaan vuosittain ja sitä voidaan muuttaa tuen tarve huomioiden. Erityinen tuki voidaan myös lopettaa jos oppilas ei sitä enää tarvitse. Tällöin oppilas siirtyy tehostettuun tukeen oppimissuunnitelman mukaisesti. (Käsikirja kuntalaisille.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn Kymenlaakson peruskoululaisille vuosilta 2002 - 2010 tuloksista selviää, että kiusatuista suurin osa kokee, ettei koulun aikuinen ole puuttanut tilanteeseen. Luvut ovat kasvaneet vuodesta 2008. Tyttöjen keskuudessa kiusaamisessa on ollut nousua vuoteen 2010 mennessä. Poikien keskuudessa viikoittainen kiusaaminen on ollut nousussa asteittain. Tyttöjen tulokset kiusaamiseen osallistumisesta ovat pysyneet hyvin tasaisina, mutta pojilla luvut ovat pienentyneet. Kouluterveyskyselyn tulosten tarkoituksena olisi saada koulut käymään kyselyn tulokset läpi ja sitä kautta peilaamaan omia toimintasuunnitelmiaan. Koulut voivat verrata kyselyn tuloksia aiempiin tuloksiin ja näin huomata puutteita tai vastaavasti parannuksia koulun arjessa ja oppilaiden hyvinvoinnissa. Etenkin oppilashuoltoryhmä, jonka tavoitteena on yhteisön terveyden edistäminen, voi käyttää tuloksia ennaltaehkäisevään työhön. Myös terveystiedon tunneilla voi hyödyntää tutkimuksesta saatuja tietoja. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011.)

Kymenlaakson kouluterveyskysely nuorten hyvinvoinnista 8:n ja 9. luokan oppilaille. Tulokset ovat vuosilta 2002 - 2010. Nuorten kokemukset oppilashuollon tuesta olivat melko tasaiset kolmelta viimeisimmältä vuodelta. Vuonna 2010 yli 50 % vastanneista oli sitä mieltä, että koulupsykologin vastaanotolle on vaikea päästä. Tulos oli suurempi kuin kahtena aiempina vuonna. 26 % vastanneista oli sitä mieltä, että koulukuraattorille on vaikea päästä. Tuloksista selviää, että koulukuraattorille oli hieman helpompi päästä vuonna 2010, kuin edellisinä vuosina. Kyselyyn vastanneista oppilasta 30 % oli sitä mieltä, että ei ole saanut koulusta apua koulunkäynnin ja opiskelun vaikeuksissa vuonna 2010. Määrä on pysynyt hyvin samanlaisena aiempinakin vuosi-

na. Vuonna 2010 vastanneista 21 % kokivat avunpuutetta itseä huolestuttavissa asioissa. Koulu-terveyskyselyn koettu terveys -osiosta selviää, että vuonna 2010 nuorista 16 % kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Yli 30 % vastanneista kärsi viikoittain niska- ja hartiaseudun särkyä sekä päänsärkyä. Tulokset eivät eroa minään vuonna toisistaan huomattavasti. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011.)

Leinon (2008, 65 - 65) tutkimuksesta käy ilmi, että koululaiset tarvitsevat tukea sekä kotona että koulussa siirtymävaiheessa alakoulusta yläkouluun. Alakoulusta yläkouluun siirtyminen voi olla nuorelle onnistunut kasvun paikka tai se voi vastaavasti aiheuttaa nuorella pelkoa ja stressiä. Jos lapsi ei pääse vaikeasta alusta eteenpäin, voi tämä aiheuttaa lapsen syrjäytymisen koulun tavoitteista ja toiminnasta. Ongelmat kasaantuvat ja nuoren on vaikeaa selviytyä peruskoulusta. Stressaavien tilanteiden kohtaamista helpottaa lapsen usko itseensä sekä kyky hakea apua muilta ihmisiltä. Erityisesti lapset, jotka eivät usko omiin kykyihinsä, tarvitsevat ulkopuolisen apua selviytyä ongelmista. Yläkouluissa lapsen ja opettajan suhde jää pinnallisemmaksi kuin alakoulun opettajan ja lapsen välillä, sillä yläasteen opettajat vaihtuvat aineen mukaan. Tutkimuksessa heräsikin kysymys, saavatko alakoulun oppilaat enemmän tukea ja huomiota kuin yläkouluun oppilaat ja onko alakoulun opettajilla parempi orientaatio lasten kasvun tukemiseen.

Kaikissa Kotkan kouluissa on käytössä KiVa Koulu -hanke (Kotkan kaupungin internetsivut). KiVa Koulu -ohjelma kuuluu ennaltaehkäisevään työhön koulumaailmassa, jonka tarkoituksena on ennaltaehkäistä ja vähentää kiusaamista ja tätä kautta vaikuttaa lasten kouluviihtyvyyteen sekä oppimismotivaatioon. KiVa Koulu -ohjelma aloitettiin vuonna 2006 ja sitä on rahoittanut opetusministeriö. Ensimmäisistä tuloksista onkin käynyt jo ilmi, että kiusaaminen on vähentynyt kouluissa, jotka ovat ohjelmassa olleet mukana. Kiusatuksi tulevien sekä kiusaajien määrät vähenivät noin 40 prosentilla. Ohjelma on vaikuttanut myönteisesti oppilaiden oppimismotivaatioon sekä kouluviihtyvyyteen, jotka ovat suuressa roolissa koulumenestyksen sekä oppilaiden jaksamisen osalta. Kiusaamiseen puututaan niin ennaltaehkäisevästi kuin silloin kun kiusaamista on käynyt ilmi. Myös opettajat ovat kokeneet saavansa hyötyä KiVa Koulu -ohjelmasta. Opettajista 23 % koki tietävänsä nykyään koulukiusaamisesta paljon, kun vasta hieman aiemmin vain 9,8 % kokivat samoin. (Partanen 2009, 24.)

5.3 Lasten ja nuorten vaikeudet

Käytöshäiriöiselle tyypillisiä piirteitä ovat aggressiivisuus, toisen omaisuuden tuhoaminen tahallaan, vilpillisyys ja sääntöjen tahallinen rikkominen. Lievemmat käytöshäiriöt voivat olla tilapäistä oireilua esimerkiksi stressitilanteeseen perheessä, kun taas vakavammat käytöshäiriöt voivat kestää vuosia ja pahentua asteittain entisestään. Nuorten käytöshäiriöt ovat nykypäivänä lisääntymään päin ja ilmenevät usein koulussa koulukiusaamisena. Syyt käytöshäiriöön voivat olla monenlaiset. Joskus taustalla on toinen sairaus, kuten adhd, masennus tai kaksisuuntainen mielialahäiriö, minkä vuoksi käytöshäiriön laajempi tutkiminen on usein tarpeen. (Huttunen 2012.) Oppimiskyvyn häiriöitä ovat lukemisen erityisvaikeus, laskemiskyvyn vaikeus ja kirjoittamisen erityisvaikeus. Joillain lapsilla esiintyy yksi kyseisistä oppimiskyvyn häiriöistä, kun taas jollain saattaa esiintyä kaikki vaikeudet. Koulumaailmassakin joka 20. lapsi kärsii oppimisen vaikeuksista. Lapsella voi olla todella vaikeaa pysyä luokkansa kanssa samassa tasossa ja siksi kyseisillä lapsilla esiintyy heikompaa koulumenestystä kuin ikätovereillaan, etenkin jos oppimiskyvyn vaikeutta ei ole diagnosoitu. (Huttunen 2011.)

Adhd on aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö, joka diagnosoidaan yleensä lapsilla ja nuorilla, mutta joka jatkuu aikuisikään. Taudinkuvaan kuuluu yliaktiivisuutta, ikä- ja kehitystasoon kuulumatonta tarkkaamattomuutta sekä impulsiivista käytöstä. Adhd on melko yleinen ongelma, sillä selvästi haitallisista oireista kärsii 5 % ja lievistä oireista jopa 10% ihmisistä. Koulumaailmassa adhd-lapset hyötyvät selvästi pienistä ryhmistä ja henkilökohtaisesta tuesta. Käytös voi välillä olla haastavaa, mutta oireiden hallinnan kannalta lapset hyötyvät rangaistuksia enemmän palkitsemisesta onnistumistilanteissa. (Huttunen 2013.)

Honkasillan (2011, 65 - 67) tutkimus osoitti, että kouluhenkilökunnalla on suhteellisen huono tietotaito ja ymmärrys adhd:stä eri piirteineen ja ilmenemismuodoista. Adhd-lapset saatetaan tuomita laiskoiksi, ongelmalapsiksi ja saattavat jäädä tarvitsemansa tuen ulkopuolelle koulumaailmassa. Opettaja havaitsee oppilaan käytöstä parhaiten ja siksi hänellä onkin suurin vastuu tukitoimien toteuttamisessa. Usein opettajat eivät kuitenkaan osaa yhdistää lapsen käytöstä tarkkaavaisuushäiriöön. Tutkimuksesta selviää myös, että vaikka koululla olisi tieto lapsen erityistarpeista, ei siihen välttämättä osata vastata toivotulla tavalla. Koulu tuntuu usein olevan kykenemätön antamaan tukea erityisoppilaan kehityksen kannalta peruskouluissa.

Masennus elämän eri aikakausina ilmenee monin tavoin samalla tavalla. Myös lapsilla masennus voi ilmetä ilottomuutena, pitkäkestoisena surullisuuden tunteena, alavireisyytenä tai ärtymyksenä. Oireet haittaavat toimintakykyä, joka ei paranna lasta miellyttävämmilläkään asioilla. Kognitiiviset oireet voivat olla pessimistisyys, syyllisyyden tunteet sekä mielenkiinnon, keskittymiskyvyn tai tarkkaavaisuuden puutteet. Sosiaalisissa tilanteissa lapsen masennuksen oireet voivat näkyä yksinäisyytenä, itseluottamuksen heikkoutena tai arvottomuuden kokemisena. Somaattisina oireina masennus voi ilmetä väsymyksenä, syömis- tai univaikeuksina. Epidemiologisten tutkimusten mukaan alle murrosikäisistä 2 % on sairastanut vaikeaa masennusta. Murrosiässä masentuvuus lisääntyy, jolloin sitä esiintyy työillä enemmän, kuin pojilla. Hoitamattomana lapsen masennus voi johtaa ongelmiin kasvun edetessä aina aikuisikään asti. Lapsen masennuksen hoito vaatii asiaan perehtyneen ammattilaisen apua ja pitkäjänteisyyttä. Näyttöön perustuva hoito perustuu kolmesta osa-alueesta, jotka koostuvat oireiden poistosta ja toimintakyvyn parantumisesta, syiden korjaamisesta sekä uusien masennusjaksojen ehkäisystä. (Tamminen 2010.)

Kaksisuuntaisen mielialahäiriön oireina ovat vaihteleva mieliala sekä toimintakyky. Mieliala vaihtelee depression sekä maanisen tai hypomaanisen välillä. Mielialan vaihteluissa voi yhdistyä myös näiden oireiden sekamuoto. Depressio-, hypomania-, mania- tai sekamuotoisten jaksojen välillä voi olla oireettomia tai vähäoireisia jaksoja. Depressiojaksot huonotavat toimintakykyä, kun taas maniajakson aikana liiallinen toimeliaisuus saa aikaan negatiivisia seurauksia. Lapsilla kaksisuuntainen mielialahäiriö poikkeaa aikuisten sairaudessa siten, ettei mielialan vaihteluilla ole selkeitä jaksoja ja maniaoireet ovat erilaisia. Hoitona lapsen kaksisuuntaiseen mielialahäiriöön on lääkitys, psykoedukaatio, psykoterapia sekä perheen tukeminen. (Käypä hoito -suositus. 2011.)

Koulujen henkilökuntaa haastatellessamme kävi ilmi, että kouluissa on ollut näkyvillä mielenterveysongelmien kasvua lasten ja nuorten keskuudessa, minkä vuoksi tulevaisuus mietityttää koulujen henkilökuntaa. (Asiantuntija haastattelut.) Olemme myöhemmin käyneet tarkemmin läpi haastattelujemme toteutusta sekä tutkimustuloksia.

6 TOIMINTAMALLIN SUUNNITTELU

6.1 Havainnoinnit

Havainnoinnin avulla perehdyimme tutkittavaan ilmiöön. Teoreettisen viitekehyksen sekä asiantuntijahaastattelun pohjalta suunnittelimme havainnointilomakkeen (ks. liite 2.) Havainnoinnilla halusimme saada vastauksen tutkimuskysymyksiimme, joiden avulla pyrimme ymmärtämään psykkarin työtä, näkemään psykkarin tarve koulu- maailmassa sekä saamaan selville, minkälaisiin tapauksiin psykkaria tarvitaan.

6.1.1 Havainnointien tutkimuskysymykset

- Näkyykö psykkarien tarve koulun arjessa?
- Miten psykkarien tarve näkyy?
- Minkälaisissa tapauksissa psykkaria tarvitaan?

6.1.2 Havainnointien tiedon keruu ja analyysi

Havainnoinnissa käytimme osallistuvaa sekä kohdistettua havainnointia. Osallistuvassa havainnoinnissa olimme mukana tutkimuskohteemme toiminnassa. Havainnointi oli suunniteltu ennalta valitusta näkökulmasta teoreettisen viitekehyksemme pohjalta, jolloin havainnointia täydensi myös kohdistettu havainnointi. Kohdistettu havainnointi suunnattiin tiettyihin tapahtumiin sekä tilanteisiin tutkimuskohteessa. Kohdistetulla havainnoinnilla oli tarkoitus selvittää oppilaiden käytöstä ja samalla osallistuvan havainnoinnin tavoitteena oli nähdä, näkyykö oppilaisissa teoreettisen viitekehyksen pohjalta esiin nousseita lasten ja nuorten vaikeuksia sekä pohtimaan psykkariryön tarpeellisuutta. (Vilka 2007, 44 - 45.)

Sovimme havainnointiajan etukäteen tutkimuskohteen kanssa. Toteutimme havainnoinnin havainnointilomakkeen avulla luokkahuoneissa yhden opetustunnin aikana. Tarkoituksena oli havainnoida oppilaiden käytöstä normaalin opetustunnin aikana luokkahuoneessa. Istuimme havainnoinnin aikana luokan perällä ja kirjasimme havainnointeja samalle havainnointikaavakkeelle. Numeroimme oppilaat, jolloin oppilaiden nimiä ei käytetty kirjaamisessa. Jos samalla oppilaalla ilmeni useita havainnointikaavakkeessa olleita käyttäytymismuotoja, käytimme saman oppilaan numeroa sekä selitystä siinä kaavakkeen lokerossa, joka käsitteli kyseistä käyttäytymistä. Tämä helppösti aineiston purkua.

Havainnointiaineisto kuvattiin tekstiksi. Aineiston analyysissä havainnot ryhmiteltiin oppilaittain ja pelkistettiin, jolloin havainnoista voitiin tehdä tulkintoja. Havainnointit pelkistettiin kokoamalla tietyt käyttäytymisen muodot yhteen. Aineiston analyysin jälkeen muodostimme tutkimuksen kannalta oleellisimman tiedon. Tulkinnat tehtiin aineistolähtöisesti eli aineistoa tarkasteltiin tutkimuksen kannalta oleellisista näkökulmista. (Vilka 2007, 81 - 82.) Tulkitsimme tuloksista eniten esille nousseita häiriökäyttäytymisen muotoja. Hyvin tarkkaan aineiston purkamiseen ei ollut tarvetta, sillä tuloksia ei käytetty toimintatutkimuksen käytännön tiedon pohjana. Kerättyä aineistoa käytettiin keskeisten ongelmakohtien muodostamiseen ja siten tavoitteiden laatimiseen toimintamallille.

6.1.3 Havainnointien tulokset

Havainnointien tuloksista kävi ilmi, että psykologin tarve näkyy opetustuntienkin aikana. Psykologin tarvittiin opetustuntien aikana keskustelemaan oppilaan kanssa, jolla oli huolia eikä siksi pystynyt keskittymään opetukseen. Psykologi hoiti tilanteen, jolloin opettajalle jäi aikaa opettaa muuta luokkaa ja jatkaa tuntia. Havainnointimme tuloksissa korostui oppituntien häiriköiminen, passiivisuus tuntia ja tehtäviä kohtaan, ylimääräinen liikkuminen ympäri luokkaa, omalla paikalla liikehdintä sekä opetustuntia ja keskittymistä häiritsevä melu. Tuloksista nousi esille myös se, että oppilaita jouduttiin usein kehottamaan useaan kertaan ennen kuin he tottelivat opettajaa tai ohjaajaa.

6.1.4 Havainnointien arviointi

Havainnointia voidaan arvioida yleistettävyyden ja pätevyyden perusteella sekä tutkimustekstissä esitettyjen havainnointien havainnollistamisen totuuden mukaisuuden perusteella. Havainnoinnin pätevyyttä tarkastellaan täsmällisellä ja yksityiskohtaisella kuvauksella havainnointiprosessista tekstissä. Dokumenttimateriaalin tarkoituksenmukaisuuden selostaminen vaikuttaa myös pätevyyteen. (Vilka 2007, 97 - 98.) Havainnoinnin luotettavuuteen vaikuttaa suurelta osin se, että se ei ollut pääasiallinen käyttämämme aineiston lähde, jolloin käsitelimme sitä melko lyhyesti tutkimustekstissä. Pyrimme esittämään vain havainnointien keskeisimmät ja tutkimuksen kannalta oleellisimmat tulokset mahdollisimman selkeästi.

6.2 Haastattelut

Haastattelut olivat pääasiallinen aineiston keräämisen menetelmä. Haastatteluiden tulosten merkitys korostui enemmän toimintamallin rakentamisessa, johon käytimme tärkeimpiä haastatteluista saatuja tuloksia. Haastatteluiden avulla perehdyimme lisää tutkittavaan ilmiöön, jotta saisimme mahdollisimman hyvän kuvan tämän hetkisestä psykkarin työstä.

6.2.1 Haastatteluiden tutkimuskysymykset

- Miten Kotkan psykkaritoiminta on käynnistynyt?
- Miten psykkaritoiminta näkyy koulun arjessa?
- Millaisia ongelmia psykkarityössä on ilmennyt?
- Miten psykkaritoimintaa haluttaisiin kehittää?
- Mihin toiminnallisiin osa-alueisiin haluttaisiin psykkarien keskittyvän? Missä osa-alueissa on suurin tarve?
- Millainen toimintamallin tulisi olla?

6.2.2 Haastatteluiden tiedon keruu ja analyysi

Haastateltavat valikoitiin tarkoituksenmukaisesti asiantuntija joukosta, joilla kaikilla oli yhteinen tekijä. Jokainen haastateltava toimi yhteistyössä psykkareiden kanssa. Haastateltavana oli yhteensä kuusi henkilöä eri aloilta.

Haastattelut toteutimme teemahaastattelumenetelmällä. Teemahaastattelussa haastateltavat ovat saman alan asiantuntijoita. Olimme ennalta selvittäneet tutkittavaa kohdetta tutustumalla teoria- sekä tutkittuun tietoon aiheesta. Tietojen avulla muodostimme haastattelurungon sekä haastatteluteemat (ks. liite 1.) Haastattelurungon suuntasimme haastateltavien asiantuntijuuteen, jolloin valitut haastateltavat pystyivät antamaan asiantuntevat haastatteluvastaukset. Teemat valikoitiin mahdollisimman tarkkaan tutkimusongelmien selvittämiseksi. Teemahaastattelu antaa haastateltavien vapaammin kertoa aiheesta ja tuoda ajatuksiaan esille, jolloin tutkija pystyy antamaan tilaa enemmän haastateltavalle. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47 - 48.)

Haastattelut toteutettiin rauhallisessa tilassa haastateltavien työpaikoilla, paikalla oli vain yksi haastateltava sekä kaksi haastattelijaa. Haastattelut tallennettiin äänitteiksi

ääninauhurilla. Keräsimme haastattelut hajautettuna viiden viikon aikavälillä. Haastatteluaikat sovittiin ennakkoon, jolloin haastatteluihin pystyttiin käyttämään riittävästi aikaa sekä haastateltavat pystyivät valmistautumaan haastatteluun.

Aineisto litteroitiin sanatarkasti tekstiksi tekstinkäsittelyohjelmalla, valikoiden aineistosta haastattelun teemat sekä haastateltavien puheet. Litteroinnissa aineisto purettiin suoraan haastatteluiden etenemisjärjestyksessä. Haastatellut aineistot purettuamme pelkistimme tekstiä niin, että jäljelle jäi vain oleellisin tieto. Oleellisimmasta tiedosta kokosimme ilmi tulleet asiat teemoittain käyttäen värikynäanalyysia, jossa päätimme jokaiselle teemalle oman värin, jolla viivasimme litteroidusta tekstistä teemaan sopivat asiat. Pyrimme löytämään haastatteluvastauksista teemojen kannalta oleellisimman tiedon. Jouduimme tekemään tulkintoja olennaisen tiedon löytämiseen haastatteluvastauksista poimimalla haastateltavien puheesta tarkasteltavana olevasta teema-alueesta olennaisimmat asiat. (Hirsjärvi ym. 2000, 141 - 142.)

Aineistomme käsittelyä ohjasivat laaditut teemat, jotka perustuivat aiempaan teoreettiseen tietoon sekä haastatteluista saatuihin tietoihin. Loimme teemojen mukaan rungon, johon keräsimme litteroiduista sekä pelkistetyistä haastatteluista sopivat asiat yhteen käyttäen värikynäanalyysiä, saaden tärkeimmät tiedot ja vastaukset tutkimusongelmiimme. Tällaista sisällönanalyysin menetelmää kutsutaan deduktiiviseksi sisällönanalyysiksi, jota käytimme käsitellessämme saatua aineistoa. (Kynäs & Vanhanen 1999, 5 - 6.)

6.2.3 Haastatteluiden tulokset

Tuloksista kerrottaessa kerromme millä perusteella esitämme tulkintamme ja mihin päätelmät perustuvat. Kyseisten seikkojen selventämiseksi käytimme työssämme suoria lainauksia haastateltavien kertomasta. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 217 - 218.)

Kotkan psykkaritoiminnan käynnistyminen

Psykkaritoiminnassa ilmeni alussa vaikeuksia, sillä psykkaritoimintaa ei ole ennen ollut Kotkassa. Psykkaritoiminnan ollessa uutta, ei selkeää toimintamallia vielä ollut. Osalle koulun henkilökunnasta psykkarityö tuli yllätyksenä. Alun kankeudesta huolimatta tarve psykkareille oli kuitenkin alusta asti suuri, jonka seurauksena psykkaritoiminta otettiin kouluissa hyvin vastaan.

Psyykkaritoiminnan näkyvyys koulun arjessa

Psyykkari on mukana oppilashuoltoryhmässä tehden kiinteästi yhteistyötä koulun muun henkilökunnan kanssa. Psyykkari on läsnä oppitunneilla, välitunneilla sekä palaverissa. Psyykkarit ovat tuoneet oman ammattitaitonsa koulussa sattuviin akuutteihin tilanteisiin, myös kahden keskeiset keskustelut psyykkarin kanssa ovat tuoneet apua oppilaiden koulunkäyntiin. Oppituntien aikana sattuvissa tilanteissa psyykkari on myös apuna, jolloin opettaja voi keskittyä muuhun ryhmään ja opettamiseen. Oppilaat ovat myös itse huomanneet psyykkarit ja heidän työnsä. Se näkyy oppilaiden omana halukkuutena mennä juttelemaan psyykkarin kanssa omista mieltä painavista asioista. Haastatteluista ilmeni, että suurin osa pitää tärkeänä psyykkarin näkyvyyttä koulun arjessa.

Psyykkarityössä ilmenneet ongelmat

Psyykkarityössä ongelmaksi on ilmennyt ajan puute. Tarve psyykkareille on suuri ja kouluja monta, jolloin psyykkareiden aika ei riitä kaikkeen. Työmäärä on todella suuri aikaan nähden ja kiireen takia työhön on vaikea perehtyä kunnolla. Kahden psyykkarin on vaikea vastata koko Kotkan koulujen tarpeeseen. He eivät välttämättä aina ole juuri siinä koulussa paikalla, jossa akuuttia tarvetta ilmenee. Sovittujen tapaamisten kanssa on ollut ongelmia. Oppilas ei aina saavu sovittuun tapaamiseen. Oppilas tai oppilaan vanhemmat eivät aina myöskään suostu yhteistyöhön eivätkä halua tavata. Psyykkarin tehtäväkuva ei ole täysin selvillä, sillä tehtäväkuva tuntuu menevän osakseen päällekkäin koulun muun henkilökunnan työnkuvien kanssa. Psyykkarin työnkuva sekä tarve kouluissa eivät täysin vastaa toisiaan, jolloin päätöksenteko on hankalaa. Kirjaaminen ei ole psyykkareilla käytössä, minkä takia psyykkarit joutuvat olemaan vain muistin sekä muistiinpanojen varassa.

Kehittämisehdotuksia psyykkaritoimintaan

Psyykkarityön työnkuvan sekä työnjaon selventäminen helpottaisi koko koulun henkilökunnan työntekoa. Tarpeen ilmetessä näin suurena, toivottaisiin psyykkareita lisää. Toiveena olisi yksi psyykkari yhtä koulua kohden, jolloin hän olisi paikalla jatkuvasti. Kirjaamista toivottaisiin osaksi psyykkareiden työtä, jolloin heidän ei tarvitsisi olla vain muistin varassa. Psyykkarin työ on yhteisöllistä työtä, mutta myös yksilötasolla on ollut tarvetta. Tämän vuoksi olisi hyvä saada selkeyttä siihen, mikä osa työstä on yhteisöllistä ja mikä yksilötasoista. Yhteydenotot psyykkareihin tulisi tehdä mahdolli-

simman yksinkertaiseksi, jotta lähestyminen olisi helppoa. Koulutusmahdollisuuksia toivottaisiin psykkareille oman ammattitaidon kehittämiseksi.

Psykkarityön keskeisimmät osa-alueet

Keskeisimmiksi osa-alueiksi nousivat tiivis yhteistyö psykkarin ja koulun muun henkilökunnan välillä oppilaiden hyvinvoinnin lisäämiseksi sekä oman asiantuntijuuden ja osaamisen jakaminen muulle henkilökunnalle. Oppilashuoltoryhmään tiiviisti kuuluminen, sekä yhteisöllisen että yksilötason puuttumisen tärkeys nousivat esille haastatteluissa. Pidempijaksoinen seuranta ja havainnoinnit oppilaista sekä henkisen puolen tukeminen ja kannattelu ovat psykkarityössä keskeisiä asioita. Psykkareilta toivottiin haastatteluissa myös sosiaalisiin tilanteisiin mukaan tulemistä ja ryhmädynamiikan luomista esimerkiksi vetämällä luokittain ryhmäännyttävää toimintaa. Tietoa siitä, että psykkari on tavoitettavissa ja tavattavissa on tärkeää sekä oppilaille että opettajille. Psykkareilla on tärkeä tehtävä olla yhteydessä myös oppilaan perheen kanssa sekä mahdollisesti psykiatriseen poliklinikkaan mikäli tarvetta ilmenee.

Näkemyksiä toimintamallin sisällöstä

Toimintamallin haluttiin olevan yksinkertainen ja siinä tulisi näkyä, mitä psykkari tekee ja mitä psykkarityöhön kuuluu.

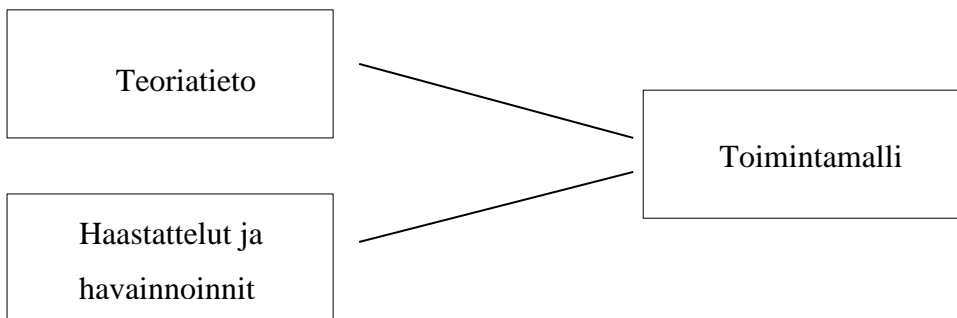
6.2.4 Haastatteluiden arviointi

Haastattelun luotettavuus riippuu monesta tekijästä. Työssämme kiinnitimme huomiota siihen, että haastattelimme kaikkia valittuja tasapuolisesti, kiinnitimme huomiota nauhoitusten laatuun ja kuuluvuuteen, jotta aineisto oli mahdollisimman helppo purkaa. Käytimme litterointia alusta loppuun yhdenmukaisesti sekä litteroimme aineiston heti haastattelun jälkeen. Nämä seikat huomioon ottaen pyrimme luomaan mahdollisimman luotettavan aineiston. (Hirsjärvi ym. 2000, 184 - 185.)

Reliaabeliutta käytimme arvioidessamme haastateltavien vastauksia ja vastausten luotettavuutta. Haastatteluiden tulokset olivat varsin yhdenmukaisia. Yhdenmukaiset tulokset näkyivät osassa teemojen vastauksissa selvästi. Tulokset olivat osittain reliaabeleita. Reliaabeliuteen vaikutti myös se, että osa haastateltavista tulkitsi kaksi haastatteluteemaa eri tavoilla. Yritimme kuitenkin helpottaa arviointia ja lisätä luotettavuutta esittämällä jokaiselle haastateltavalle identtisen kysymyssarjan niin, että jokainen haastateltava ymmärsi kysymyksen mahdollisimman samalla tavalla eikä haastateltavalle jäänyt mahdollista tulkinnanvaraakaan. (Hirsjärvi ym. 2000, 186.)

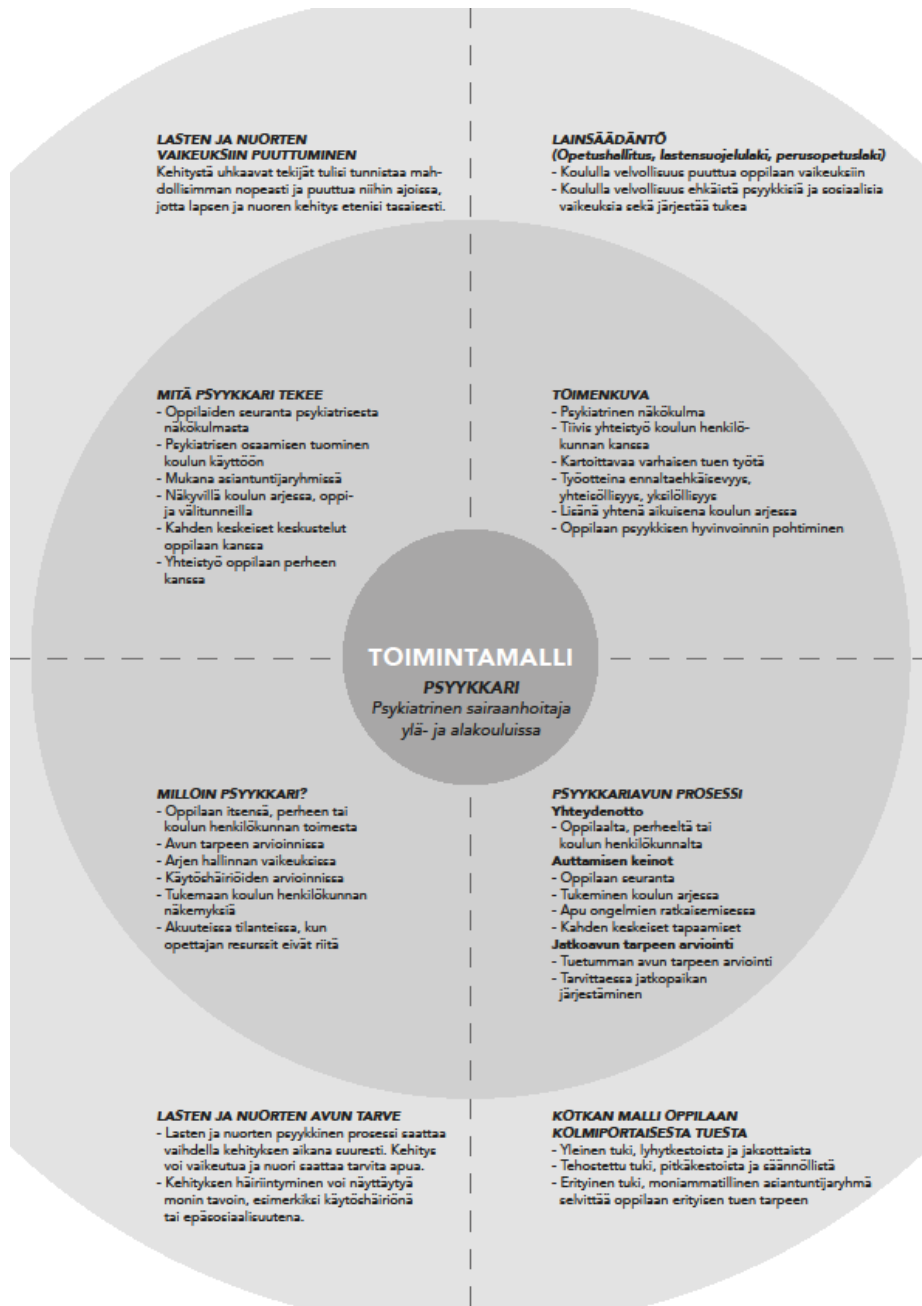
Validiuden kautta tuloksia peilattiin psyykkareiden toimintaan ja toimintaa ohjaaviin normeihin. Tällaista tapaa kutsutaan triangulaatioksi, eli haastattelemalla saatuja tietoja vertailtiin muista lähteistä saatuihin tietoihin. (Hirsjärvi ym. 2000, 185 - 187.) Tutkimuksen validiutta parantaa se, että molemmat tutkijat olivat mukana haastattelemassa, jolloin haastattelutilanteet pystyttiin toteuttamaan yksimielisesti (Hirsjärvi ym. 2000, 40). Kerroimme sekä haastattelu- että havainnointitutkimuksemme olosuhteista ja paikoista, joissa aineiston keräsimme. Samoin arvioimme haastatteluihin käytettyä aikaa, häiriötekijöitä sekä mahdollisia virhetulkintoja. (Hirsjärvi ym. 1997, 216.)

7 TOIMINTAMALLIN LAADINTA

Kuva 2. Toimintamallin laadinta

Toimintamalli (ks. liite 3.) rakentuu teoria- sekä käytännöntiedosta. Teoriaosa koostuu perusopetukseen liittyvistä lainsäädäntöhankkeista, psyykkarityön kuvauksesta sekä kouluikäisten kasvusta ja kehityksestä kirjallisuuteen sekä aiempaan tutkittuun tietoon perustuen. Käytännön tiedon tavoitteena oli kartoittaa tutkimuskohteen nykytilannetta. Nykytilan kartoituksessa käytännön tietoa keräsimme tutkimuksellisin metodein haastattelua ja havainnointia käyttäen. Teoriatiedon kokoamisen, aineiston keruun sekä keskeisten ongelmien muodostamisen jälkeen loimme tavoitteet toimintamallille. Keskeisimmiksi ongelmiksi psyykkarityössä muodostuivat psyykkareiden suurempi tarve tämän hetkiseen tarjontaan nähden, ennaltaehkäisevän työn osittain toteutumatta jääminen sekä epäselvyys psyykkareiden työnkuvasta. Toimintamallin tavoitteena oli psyykkaritoiminnan kehittäminen esittelemällä psyykkarityön toiminnan kokonaisuus sekä psyykkarityön tärkeyden esille tuominen. Teoriatietoa sekä haastatteluiden tuloksia käytimme pohjana toimintamallin laatimiseen.

Kuva 3. Toimintamalli

Toimintamallin keskipisteenä on psykologi, psykologin virallinen titteli sekä toimipaikka, missä psykologi toimii eli peruskoulu. Sisemmällä kehällä, tummalla pohjalla on kuvattu psykologin toimenkuva, mitä psykologin työhön kuuluu, milloin psykologin apua voidaan tarvita sekä psykologiavun prosessi. Sisemmän kehän sisältö on poimittu haastatteluaineistosta. Sisemmän kehän ajatuksena on esittää psykologityö selkeästi kokonaisuudessaan. Uloimmalle kehälle, vaalealla pohjalla on poimittu teoreettisesta viitekehyksestä oleellinen tieto tukemaan sisemmän kehän ajatusta.

Uloimman kehän teoreettisen osan on tarkoitus tukea psyykkarityön toiminta-ajatusta ja tuoda psyykkaritoiminnan tärkeys esille.

8 TUTKIMUKSEN PROSESSIN SEKÄ TOIMINTAMALLIN ARVIOINTI

8.1 Toimintamallin arviointikierros

Toimintamalli kävi lopuksi arviointikierroksella tutkimukseen osallistuvien asiantuntijoiden keskuudessa. Toimintatutkimusta arvioimme validoimalla reflektiivisyyden, dialektisuuden, toimivuuden ja havahduttavuuden perusteella. Tutkimuskohteen historiallista jatkuvuutta ei pystytty tulkitsemaan, sillä tutkimuskohteesta ei ole aiemmin tehty toimintamallia. (Heikkinen & Syrjälä 2007, 149 - 150.)

Jaoin kaikille kuudelle tutkimukseen osallistuneille paperimuodossa saatekirjeen, jossa oli mukana toimintamalli sekä arviointilomake (ks. liite 4). Keräsimme arviointitiedon viiden arkipäivän jälkeen lähettämistä, jolloin tutkittavilla oli aikaa tutustua toimintamalliin ja antaa siitä palautetta. Arviointikysymyksillä halusimme antaa tutkimukseen osallistuneilta mahdollisuuden vaikuttaa toimintamalliimme sekä saada vastauksia toimivuuteen ja havahduttavuuteen. Toimintamallin arviointiin vaikutti se, että kuudesta arviointikyselyn saaneista viisi palautti sen.

8.2 Reflektiivisyys

Toimintatutkimuksen perustana on tutkijan ymmärrys ja kehittyvä tulkinta. Tällöin tutkijan täytyy reflektoida omaa toimintaansa tutkimuksen edetessä. Tutkijan täytyy tarkastella omaa suhdettaan ja sen rakentumista tutkimuskohteeseen. Tutkija pohtii prosessin etenemisen vaiheita sekä prosessin etenemiseen vaikuttavia tilanteita omasta näkökulmasta. (Heikkinen 2007, 152 - 153.)

Toimintatutkimus on yhteisöllinen prosessi, jossa osapuolina olivat me, ohjaava opettajamme Eeva-Liisa Frilander-Paavilainen sekä työelämän ohjaajat psyykkarit Hannu Holtari sekä Sari Saukko. Ohjaajat ovat auttamassa tutkijaa ymmärtämään tutkimuksensa teoriaa, menetelmiä sekä käytäntöjä. (Heikkinen ym. 2007, 131). Alussa työn aloittaminen tuntui vaikealta sekä prosessia oli vaikea ymmärtää. Alkua hankaloitti myös se, että psyykkareiden työstä ei ollut juurikaan aikaisempaa tutkittua tietoa. Psyykkarit tavattuamme tieto lisääntyi ja mielenkiinto heidän työstään syveni. Olemme tutkimuksen edetessä tavanneet työelämän ohjaajiamme ja saaneet heiltä apua

työmme toteutukseen. Työelämänohjaajilta saamamme tieto on syventänyt ymmärrystämme tutkittavaan ilmiöön. Syvennyttyämme teorian tietoon saimme pohjan työllemme. Opinnäytetyömme ohjaajaa olemme tavanneet työmme edetessä tarpeen mukaan. Ohjaaja on ohjannut meitä läheltä sekä etäältä muun muassa tapaamisten puitteissa sekä sähköpostien välityksellä. Yhdessä olemme keskustelleet työn kulusta ja tavoitteista sekä pohtineet parannuksia työmme suhteen. Ohjaava opettaja oli avainasemassa tutkimuksen prosessin etenemisessä. Työn edetessä ymmärrys tutkittavaan ilmiöön lisääntyi koko prosessin ajan loppuun asti.

8.3 Dialektisuus

Dialektisuus rakentuu vastavuoroisuudesta ja sen laadusta. Sosiaalinen todellisuus keskusteluissa on dialektinen prosessi, joka rakentuu väitteiden ja vastaväitteiden tuloksena muodostaen synteesin. Synteesiin kuuluvat väitteiden ja vastaväitteiden näkökulmat. (Heikkinen 2007, 154 - 155.)

Toimintatutkimuksessa kenttätyöskentelymme muodostui suurelta osin vastavuoroisuudesta. Yhteistyö kaikkien tutkimukseen osallistuneiden kesken vaati jatkuvaa vastavuoroisuutta monin eri tavoin. Olimme yhteydessä tutkimukseen osallistuneiden kanssa sähköpostilla, puhelimitse sekä kasvotusten. Olemme työmme raportoinnissa käyttäneet melko vähän haastatteluista ilmenneitä suoria lainauksia, mutta esimerkiksi arviointipalautteessa ilmenneet erimielisyydet toimme esille. Raportoinnissa haastatteluiden tuloksista ilmenee asiantuntijoiden eri näkökulmat haastatteluteemoista.

8.4 Toimivuus

Toimivuutta voidaan arvioida käytännön vaikuttavuuden, esimerkiksi hyödyn ja osallistujien voimaantumisen kannalta. Toimivuutta voidaan arvioida toimintamallin käytöllä ja sen hyödyttävyydellä sekä arviointikierröksellä, jossa kaikki tutkimukseen osallistuvat voivat arvioida toimintamallia. (Heikkinen 2007, 155 - 156.)

Tutkimuksen aikarajan puitteissa emme pystyneet kokeilemaan toimintamallin toimivuutta, sillä siihen aika ei riittänyt. Arviointilomakkeessa kysyimme kuitenkin mielipidettä toimintamallin mahdollisesta toimivuudesta. Kolme asiantuntijaa viidestä olivat sitä mieltä, että toimintamalli voisi toimia kouluissa. Toimintamallia pidettiin selkeänä sekä riittävän informatiivisena. Sen myös uskottiin valaisevan psykologian toimintakuvaa sekä helpottavan työnkuvan määrittämistä. Kaksi asiantuntijaa viidestä olivat halunneet toimintamallista monipuolisemman sekä syvällisemmän.

8.5 Havahduttavuus

Ideaalissa tilanteessa havahduttavuus saa aikaan uuden näkökulman tutkittavalle asialle ja se saa tuntemaan asioita uudella tavalla. Hyvä tutkimus havahduttaa lukijan ajattelemaan. (Heikkinen 2007, 159 - 160.)

Valmis toimintamalli sai meidät ymmärtämään psykkaritoiminnan tärkeyden koulu- maailmassa ja sen, kuinka psykkareiden työnkuva on ajateltu täyttämään oppilaiden tarpeet. Tutkimustyö lisäsi tietouttamme lasten ja nuorten psykkisestä hyvinvoinnista sekä tämän hetkisestä tilanteesta koulumaailmassa. Psykiatrinen osaaminen on tärkeää, jotta lasten ja nuorten normaali kehitys voitaisiin turvata. Koululla on suuri rooli kasvun seurannassa, jolloin psykkarin toimipaikka kouluissa on oikea.

Jokainen asiantuntija koki havahduttavuuden eri tavoin. Osan mielestä se sai ajattelemaan psykkarin työnkuvan moninaisuutta ja toi selkeyttä psykkarin toiminnasta. Osa tiedoista oli vastanneille ennestään tuttua eivätkä he kokeneet erityistä havahduttavuutta.

9 POHDINTA

9.1 Tutkimuksen eettisyys

Käytimme toimintatutkimuksen prosessin ja toimintamallin arvioinnissa neljää eri arviointitapaa. Lähetimme myös toimintamallin arviointikierrokselle asiantuntijaryhmän kesken. Otimme huomioon heiltä saamamme muutosehdotukset. Plagiointia vältettiin tutkimusta tehdessä. Urkund - järjestelmän avulla varmistettiin, että plagiointia ei ole käytetty.

Yksityisyys huomioon ottaen, haastateltavien nimiä eikä ammattiryhmiä ole julkaistu työssämme. Käytimme haastateltavista nimikettä asiantuntijaryhmä. Kaikki tutkimuksen aikana asiantuntijaryhmältä saatu materiaali hävitettiin asianmukaisesti heti tutkimuksen valmistuttua. Havainnointilomakkeessa ei käytetty oppilaiden nimiä. Havainnointien alussa esittelimme itsemme oppilaille, minkä jälkeen emme osallistuneet tuntiin millään tavalla. Pyrimme havainnointien aikana olemaan mahdollisimman näkymättömiä. Kerroimme kaikille tutkimukseen osallistuneille anonymiteetin säilyttämisestä. Anonymiteetin säilyttäminen paransi luotettavuutta, sillä tutkimukseen osallistuvat pystyivät olemaan luontevia haastatteluissa sekä havainnoinneissa. Anonymi-

teetti lisäsi luottamuksellisuutta tutkijoiden ja tutkittavien välillä. (Mäkinen 2006, 114 – 115.)

Lähetimme valmiin opinnäytetyömme jokaiselle yhteistyötaholle luettavaksi. Toimintamalli on tarkoitettu koulujen henkilökunnan käyttöön, joten lähetimme valmiin toimintamallin Kotkan peruskoulujen rehtoreille. Halutessaan he voivat ottaa sen käyttöön omissa kouluissaan tarvittaessa.

9.2 Jatkotutkimusehdotuksia

Tutkimusta tehdessämme psykkarin työ oli vielä alkuvaiheessa. Psykkarityötä oli tehty vasta noin kahdeksan kuukautta. Tutkimushetkellä haastatteluista ilmeni, että koulukuraattorien ja psykkareiden työnkuvat menivät päällekkäin. Suureksi ongelmaksi muodostui myös psykkareiden suuri tarve määräänsä nähden.

Ajan kuluessa olisi mielenkiintoista selvittää psykkarityön sen hetkinen tilanne ja se, onko työtä kehitetty toimivammaksi. Psykkarityön edetessä sen vaikuttavuutta olisi hyvä tutkia koululaisten hyvinvoinnin kannalta. Jatkotutkimusehdotuksena voisi myös olla uuden oppilas- ja opiskelijahuollon lain vaikuttavuus oppilashuoltoon.

LÄHTEET

Friis, L., Seppänen, R. & Mannonen, M. 2006. Lasten ja nuorten mielenterveystyö. WSOY.

Gustafsson, J. 2011. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 - 2016. Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/Kesu_2011_2016_fi.pdf [viitattu: 15.11.2013].

Haasjoki, E & Ollikainen, T. 2010. Mikä sun mieltä painaa? SMS-Tuotanto Oy

Heikkinen, L.T. H., Roivio, E. & Syrjälä, L. (toim.) 2007. Toiminnasta tietoon, toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2. tark. painos. Vantaa: Dark Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Painos. Helsinki: Tammi.

Honkasilta, J. 2011. Yksilöpatologiasta yhteisöpatologiaan –ad/hd –oppilas peruskoulupolulla. Pro Gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Huttunen, M. 2013. ADHD. Duodecim terveyskirjasto -internetsivut. Päivitetty 14.8.2013. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_osio=&p_artikkeli=dlk00353&p_haku= [viitattu 15.11.2013].

Huttunen, M. 2011. Oppimiskyvyn häiriöt. Duodecim Terveyskirjasto -internetsivut. Päivitetty 5.11.2011. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00401&p_haku=lukih%C3%A4iri%C3%B6 [Viitattu: 15.11.2013.]

Huttunen, M. 2012. Lasten ja nuorten käytöshäiriöt. Duodecim Terveyskirjasto -internetsivut. Päivitetty 20.8.2012. Saatavissa:

http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00382 [Viitattu: 15.11.2013.]

Innokylä. Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/> [Viitattu 12.10.1013].

Kotkan kaupunki. Koulunkäynnin tuki. Saatavissa:

<http://www.kotkankoulut.fi/fi/Opetustoimi/Koulunk%C3%A4ynnin%20tuki/> [viitattu: 22.3.2014].

Käsikirja kuntalaisille. Lasten ja nuorten palvelut. Kotkan kaupunki. Saatavissa:

<http://www.kotkankoulut.fi/folders/Files/Opetustoimi/kasikirja/index.html> [viitattu 22.3.2014].

Kouvola kaupungin internetsivut. Saatavissa:

http://www.kouvola.fi/index/lapsiperheelle/perusopetus/kasvunjaoppimisentukipalvelut/oppilashuolto/oppilashuollonpalvelut/psykykarit_1.html [viitattu: 13.11.2013].

Kiuru, K. 2012. Luonnos hallituksen esitykseksi oppilas- ja opiskeluhuoltolaiksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut. Hallituksen esitykset annettu eduskunnalle 30.11.2012. Saatavissa:

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/oppilas_ja_opiskelijahuolto/liitteet/HE_oppilas_ja_opiskelijahuoltolaiksi_30_11_2012.pdf [viitattu: 15.11.2013.]

Kiuru, K. 2013. Luonnos koulujen työrauhan edistämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön internetsivut. Hallituksen esitykset annettu eduskunnalle 6.6.2013. Saatavissa:

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/koulujen_tyorauha/liitteet/tyorauhaoppilashuoltoHE.pdf [viitattu 15.11.2013.]

Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta voimaan 1.8.2014. Kunnat.net -internetsivut. Saatavissa: http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/opetus_lakiasiat/opekulakiasia/oppilashuoltolaki/Sivut/default.aspx [viitattu 6.4.2014].

Kyngäs, H., Vanhanen, L. 1997. Sisällön analyysi. Hoitotiede-lehti 1/1999.

Käypä hoito -suositus. 2011. Kaksisuuntainen mielialahäiriö lapsuudessa ja nuoruudessa. Käypä hoito. Saatavissa:

<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suositukset/naytaartikkeli/tunnu/nix00943> [viitattu: 24.3.2014.]

Lasten ja nuorten terveys- ja tapakäyttäytyminen Etelä-Kymenlaakson kunnissa 2009.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Leino, S. 2008. Lasten vaikeiden ja stressaavien tilanteiden hallinta yläkouluun siirtymisen vaiheessa. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.

Mietippä, Etelä-Kymenlaakson mielenterveys- ja päihdehuollon strategia 2012-2016.

Luonnos. Saatavissa:

<http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hamina.fi%2Ffolders%2FFiles%2FEtel%25C3%25A4-Kymenlaakson%2520mielenterveys-%2520ja%2520p%25C3%25A4ihdestrategia%25202012-2016.pdf&ei=3nSHUoHqOcPI4ASIjYCwAg&usg=AFQjCNEse3hu-AzT3FpTtkVBp854l2OfVw&bvm=bv.56643336,d.bGE> [viitattu: 16.11.2013.]

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Opetushallitus. Perusopetus. Saatavissa:

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus [viitattu: 15.11.2013.]

Opetushallitus. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Saatavissa:

http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppimisen_ja_koulunkaynnin_tuki [Viitattu: 15.11.2013.]

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Rimpelä, M., Rigoff, A.-M., Kuusela, J. & Peltonen H. (toim.) 2007. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa, peruseräraportti kyselystä 7.–9. vuosiluokkien kouluille. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/46848_hyvvoinnined.pdf [Viitattu: 27.12.2013.]

Soisalo, R. 2012. Särkyvä mieli – lasten ja nuorten psyykkinen oireilu. Suomen Psykologinen instituuttiyhdistys ry.

Tamminen, T. 2010. Lapsen masennus. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 6/2010. Saatavissa: http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinnumero?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo98700 [viitattu:24.3.2014.]

Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kymenlaakson kouluterveyskysely, koulukiusaaminen. Saatavissa: http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tilastot/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/alueittain/etela/kymenlaakso [Viitattu: 20.11.2013.]

Tonteri, O. 2011. Yläkoulun aineenopettajat oppilaiden hyvinvoinnin tukijoina. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Vilka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Ylikoski, U. 2013. ”VEDETTÄIS YHTÄ KÖYTTÄ” - Kodin ja koulun yhteistyö oppilashuollossa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto.

- Kotkan psykkaritoiminnan käynnistyminen
- Psykkaritoiminnan näkyvyys koulujen arjessa
- Psykkarityössä ilmenneet ongelmat
- Kehittämissuhteita psykkaritoimintaan
- Psykkarityön keskeisimmät osa-alueet
- Näkemyksiä toimintamallin sisällöstä

Koulu:
Luokka:
Oppilasmäärä (havainnointihetkellä):
Pvm:

Havainnointi opetustunnin alussa (melu, liikkuminen, rauhoittuminen ym.):
Havainnointi opetustunnin aikana Oppilas äänтелеe (puhuu, viheltelee, laulelee, mumisee, kolistelee ym.):
Oppilas pyrkii hakemaan huomiota (kaverin kanssa keskustelu, pyrkimys saada kontakti muihin, puhuu muiden puheen päälle, huutelu, ilmeily ym.):
Oppilas vastustaa opetusta (kieltäytyy ohjeista, ei noudata käskyjä ym.):
Oppilaan liikkuminen luokassa (liikkuu rauhottomasti omalla paikalla, nousee paikaltaan tai kävelee luokassa luvatta ym.):
Oppilaan olemus (rauhaton, vilkas, passiivinen, aktiivinen ym.):
Oppilaan aggressiivinen käytös (uhkailee, läpsii, lyö ym.):

LASTEN JA NUORTEN VAIKEUKSIIN PUUTTUMINEN

Kehitystä uhkaavat tekijät tulisi tunnistaa mahdollisimman nopeasti ja puuttua niihin ajoissa, jotta lapsen ja nuoren kehitys etenisi tasaisesti.

LAINSÄÄDÄNTÖ

(*Opetushallitus, lastensuojelulaki, perusopetuslaki*)

- Koululla velvollisuus puuttua oppilaan vaikeuksiin
- Koululla velvollisuus ehkäistä psyykkisiä ja sosiaalisia vaikeuksia sekä järjestää tukea

MITÄ PSYKKARI TEKEE

- Oppilaiden seuranta psykiatrisesta näkökulmasta
- Psykiatrisen osaamisen tuominen koulun käyttöön
- Mukana asiantuntijaryhmissä
- Näkyvillä koulun arjessa, oppi- ja välitunneilla
- Kahden keskeiset keskustelut oppilaan kanssa
- Yhteistyö oppilaan perheen kanssa

TOIMENKUVA

- Psykiatrisen näkökulma
- Tiivis yhteistyö koulun henkilökunnan kanssa
- Kartoittavaa varhaisen tuen työtä
- Työotteina ennaltaehkäisevyys, yhteisöllisyys, yksilöllisyys
- Lisänä yhtenä aikuisena koulun arjessa
- Oppilaan psyykkisen hyvinvoinnin pohtiminen

TOIMINTAMALLI

PSYKKARI

Psykiatrisen sairaanhoitaja
ylä- ja alakouluissa

MILLOIN PSYKKARI?

- Oppilaan itsensä, perheen tai koulun henkilökunnan toimesta
- Avun tarpeen arvioinnissa
- Arjen hallinnan vaikeuksissa
- Käytöshäiriöiden arvioinnissa
- Tukemaan koulun henkilökunnan näkemystä
- Akuuteissa tilanteissa, kun opettajan resurssit eivät riitä

PSYKKARIAVUN PROSESSI

- Yhteydenotto**
- Oppilaalta, perheeltä tai koulun henkilökunnalta
- Auttamisen keinot**
- Oppilaan seuranta
- Tukeminen koulun arjessa
- Apu ongelmien ratkaisemisessa
- Kahden keskeiset tapaamiset
- Jatkoavun tarpeen arviointi**
- Tuetumman avun tarpeen arviointi
- Tarvittaessa jatkopaikan järjestäminen

LASTEN JA NUORTEN AVUN TARVE

- Lasten ja nuorten psyykinen prosessi saattaa vaihdella kehityksen aikana suuresti. Kehitys voi vaikeutua ja nuori saattaa tarvita apua.
- Kehityksen häiriintyminen voi näyttäytyä monin tavoin, esimerkiksi käytöshäiriönä tai epäsosiaalisuutena.

KÖTKÄN MALLI OPPILAAN KOLMIPORTAISESTA TUESTA

- Yleinen tuki, lyhytkestoista ja jaksottaista
- Tehostettu tuki, pitkäkestoista ja säännöllistä
- Erityinen tuki, moniammatillinen asiantuntijaryhmä selvittää oppilaan erityisen tuen tarpeen

Toimintamallin arviointi

1. Onko toimintamalli riittävän selkeä?

2. Onko toimintamalli tarpeeksi informatiivinen?

3. Olisiko toimintamalli sopiva koulun henkilökunnan käyttöön?

4. Havahduttiko toimintamalli sinua ajattelemaan psyykkarityötä uudesta näkökulmasta?

5. Haluaisitko sanoa vielä jotakin muuta?

Tutkimuksen tekijä, nimi ja vuosi	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite	Tutkimusmenetelmä	Tutkimusalue/otos	Tulokset/pohdinta
Outi Tonteri, Yläkoulun aineenopettajat oppilaiden hyvinvoinnin tukijoina, 2011. Pro gradu -tutkielma.	Miten opettajat esittivät oppilaiden hyvinvoinnin tukemisen kuuluvan omaan työnkuvaansa ja miten heidän käsitysten mukaan oppilaiden hyvinvointia voitaisiin tukea koulussa entistä paremmin.	Kasvatustieteellinen laadullinen tutkimus. Tutkimusmetodiltaan fenomenografinen.	12 yläkoulun aineenopettajaa, naisia 11 ja miehiä yksi, jotka toimineet työssään 1-30 vuotta.	Opettajat kokevat hyvinvointia tukevassa työssä olevan sananasaattajia ja havannoitsijoita. Hyvinvoinnin tukeminen koetaan vapaamuotoiseksi ja vapaaehtoiseksi. Opettajat kokevat kuraattorit ja terveydenhoitajat merkittävimmiten tahoiksi oppilaan hyvinvoinnin kannalta.
Annarilla Ahtola, Hanna Kiiski-Mäki, Koulupsykologinen työ Suomessa – opettajien ja muun oppilashuoltohenkilöstön käsityksiä, 2006. Väitöskirja.	Millaiset puitteet koulupsykologipalveluilla on suomalaisessa peruskoulussa ja millaisia käsityksiä opettajilla ja muulla oppilashuollon henkilöstöllä on koulupsykologisesta työstä.	Kysely internet osoitteen välityksellä.	695 peruskoulujen opettajaa, rehtoria, koulukuraattoria, -terveydenhoitajaa ja -lääkäriä kolmesta Etelä-Suomen kunnasta.	Noin puolessa kouluista saatiin palvelua korkeintaan kuukausittain ja psykologin vaihtuvuus yleistä. Käsitykset yleisesti myönteisiä, mutta puolet vastaajista pitivät psykologinpalvelua vähäisinä. Psykologin tärkeimpänä työnä pidettiin psykologisten tutkimusten tekoa, mutta koulupsykologin toivottiin myös tukevan ja hoitavan lasta. Asiakkaana pidettiin lasta ja perhettä ensisijaisesti.

<p>Sanna Leino, Lasten vaikeiden ja stressaavien tilanteiden hallinta yläkouluun siirtymisen vaiheessa 2008. Pro gradu -tutkielma.</p>	<p>Missä määrin yläkoulun aloittaneet lapset ilmaisevat käyttävänsä proaktiivisia hallintakeinoja eli uskovat selviytyvänsä eteen tulevista vaikeuksista, asettavat itselleen tavoitteita ja toimivat aktiivisesti näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Tutkin myös, missä määrin lapset uskovat omaan pystyvyyteensä ja etsivät sosiaalista tukea ongelmallisia tilanteita kohdatessaan.</p>	<p>Teoreettinen malli proaktiivisista hallintakeinoista, minäpystyvyyttä mittaava mittari (The General Self-Efficacy Scale, GSE). Proaktiivisten hallintakeinojen ja sosiaalisen tuen etsimisen mittari (The Proactive Coping Inventory, PCI)</p>	<p>Helsingissä seitsemän yläkoulu.</p>	<p>Lasten voimavarojen ja selviytymiskeinojen vahvistamiseen tulisi kiinnittää huomiota viimeistään ala- ja yläkoulun siirtymävaiheessa. Lapsi tarvitsee siirtymävaiheessa tukea ja kannustusta omaan pystyvyyteensä. Lapsi tarvitsee ympäristön, jossa näiden elämänhallinnan kannalta oleellisten voimavarojen kartuttaminen on mahdollista. Aikuisten, niin vanhempien kuin opettajien, tehtävänä on luoda sellainen ympäristö</p>
<p>Ursula Ylikoski, ”Vedettäis yhta köyttä” - Kodin ja koulun yhteistyö oppilashuollossa 2013. Pro gradu -tutkielma.</p>	<p>Tarkastelu organisaatiolähtöisesti kodin ja koulun yhteistyön rakentumisesta, siihen liittyviä haasteita sekä erilaisia yhteistyön muotoja, miten tärkeänä yhteistyötä pidetään kouluyhteisössä, tarkastelu asioita koulukuraattoreiden näkökulmasta, Tarkoitukseni on tuoda esille haastattelemieni koulukuraattoreiden pohdintoja omasta työstään kiireisessä kouluarjessa ja tehdä niistä omia</p>	<p>Laadullinen tutkimus, jossa aineisto kerätty teemahaastatteluiden avulla.</p>	<p>Seitsemän koulukuraattorin puhelinhaastattelu.</p>	<p>Suomessa sosiaalityö kärsii resurssipulasta, mikä vaikuttaa kodin ja koulun yhteistyön onnistumiseen. Nuorten hyvinvoinnin kannalta olennaista olisi varhainen puuttuminen sekä ennaltaehkäisevä työ, mutta tällä hetkellä kuraattoreilla on resursseja keskittyä pääasiassa korjaavaan työhön.</p>

	johtopäätöksiä suhteessa tarkasteltavaan ilmiöön.			
Honkasilta, J. 2011. Yksilöpatologiasta yhteisöpatologiaan – ad/hd-oppilasperuskoulupolulla Pro gradu -tutkielma.	Tutkimuksen tarkoitus oli tehdä ymmärrettäväksi AD/HD -lasten erityisen tuen tarpeet peruskoulutuksen kentällä sekä tutkia institutionaalisen opetussuunnitelman kielen ja kasvatuspuheen takana olevia peruskouluoloja erityislapsen kasvatusympäristönä.	Tutkimus toteutettiin teemahaastattelulla.	AD/HD -lasten vanhempien ja AD/HD -lasten haastattelut.	Tutkimus osoitti, että kouluhenkilökunnalla on suhteellisen huono tietotaito ja ymmärrys AD/HD:sta eri piirteineen ja ilmenemismuotoineen. Myös heidän suhtautumisensa lapsen yksilöllistä humaania kohtaamista ja kodin kanssa muodostettavaa kasvatuskumppanutta kohtaan oli melko heikkoa. Tutkimuksesta käy myös ilmi, että erityistuen tarpeiden huomioiminen ja kodin ja koulun toteuttama yhteistyö muodostavat tiiviin tukiverkoston AD/HD -lapsen oppimisen ja kasvun tukemiseksi. Kouluhenkilökunta tarvitsee enemmän tietoa erityisoppilaan kanssa työskentelyyn, myös koulun ja kodin yhteinen asiantuntijuus tulisi ottaa huomioon.